

Miksi yhteisöveron tuotto moninkertaistui 1990-luvulla?

Kai Mykkänen

Helsinki 2005

Selvitys perustuu valt. yo. Kai Mykkäsen korkeakouluharjoittelijana tekemään työhön VATT:ssa kesällä 2004. Kain työtä ohjasi Seppo Kari.

MYKKÄNEN KAI: MIKSI YHTEISÖVERON TUOTTO MONINKERTAISTUI 1990-LUVULLA? Helsinki, VATT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Government Institute for Economic Research, 2005.

Tiivistelmä: Selvityksessä tarkastellaan yhteisöveron kehitystä kokonaistasolla ja toimialoittain. Lisäksi arvioidaan kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä. Yhteisöveron tuotto kahdeksankertaistui ja sen BKT-osuus viisinkertaistui vuosina 1992–2000. Muutos on ainutlaatuinen Suomessa ja myös kansainvälisesti. Teollisuuden osuus kasvusta oli lähes yhtä suuri kuin muiden toimialojen yhteensä. Kasvu oli suurta useilla teollisuuden aloilla, ei pelkästään elektroniikkateollisuudessa. Yhteisöveron kasvu selittyy pääosin yritysten perusliiketoiminnan kannattavuuden kasvulla. Rahoitus- ja satunnaiserillä oli myös tuntuva vaikutus. Yhteisöverotuoton ainutlaatuinen kasvu liittyy paljolti talouden funktionaalisen tulojaon muutokseen.

Asiasanat: Verotulot, Yhteisövero, Funktionaalinen tulojako

Abstract: This paper analyses the development of corporate tax revenue in Finland. By historic and international standards, its rise has been exceptionally rapid over the last 15 years. For example, from 1992 to 2000 it grew by 700 percent, in nominal terms. Its GDP share grew by 400 percent during the same period. Manufacturing is responsible for nearly one half of the increase. Improved profitability of basic business operations is the main reason for this growth. Other determinants are increases in net financial revenue and capital gains. In the background of this exceptional increase in profitability is the change in the country's factor income shares during the 1990s.

Key words: Tax revenue, Corporation tax, Factor income shares

Yhteenveto

Yhteisöveron tuotto lähes kahdeksankertaistui käyvin hinnoin tarkasteltuna 1990-luvun alusta vuoteen 2000. Alimmillaan verotuotto oli 0,94 miljardia euroa vuonna 1992 ja suurimmillaan korkeasuhdanteen huippuvuonna 2000 noin 7,4 miljardia euroa. Yhteisöveron BKT-osuus kasvoi viisinkertaiseksi 1,1 prosentista ja 5,7 prosenttiin. Myös sen osuus välittömien verojen kokonaiskertymästä viisinkertaistui samana ajanjaksona 5,4 prosentista 26,2 prosenttiin. Vuosina 1975–1985 yhteisöveron BKT-osuus oli ollut 2 prosentin tasolla ja sen osuus välittömistä veroista noin 4 prosenttia.

Yhteisöveron ilmiömäinen kasvu 1990-luvulla oli kansainvälisesti poikkeavaa. Suomi nousi 1990-luvulla yhteisöveron merkityksen suhteen OECD-maissa toiseksi viimeiseltä sijalta yhdeksi kärkimaista.

Ylivoimaisesti eniten yhteisöveron kasvuun vaikutti teollisuus, jonka osuus yhteisöveron tuotosta yli kaksinkertaistui 19 prosentista 44 prosenttiin vuosina 1992–2000. Suhteellisesti eniten kasvoivat rahoitus- ja vakuutustoiminnan verot. Niiden osuus yhteisöverotuotosta lähes kolminkertaistui 6 prosentista 16 prosenttiin. Yhteisöveron kokonaismäärän kasvusta teollisuuden osuus oli 45 prosenttia ja rahoitus- ja vakuutustoiminnan runsaat 15 prosenttia. Kaupan osuus oli 15 prosenttia ja muiden palveluiden noin 10 prosenttia. Teleliikenteen verot sisältyvät kuljetuksen pääluokkaan, jonka osuus kasvusta oli 9 prosenttia vuosina 1992–2000. Teleliikenteen verot vähenivät kuitenkin nopeasti vuosituhannen vaihteen jälkeen.

Metallituoteteollisuuden (sisältää elektroniikkateollisuuden) osuus yhteisöverokertymän kasvusta oli noin 15 prosenttia eli vain vähän yli puolet muun teollisuuden yli 25 prosentin osuudesta. Tämä viittaa siihen, että yhteisöverotuoton kasvu ei olisi perustunut Nokia-vetoisen elektroniikkateollisuuden nousuun, vaan oli huomattavasti laajempi ilmiö.

Veroperustemuutosten välitön vaikutus yhteisöveron tuoton kasvuun on ollut todennäköisesti pienehkö. Kasvu selittyy pääosin yritystoiminnan kannattavuuden parantumisella.

Yritysten tulosten kasvu oli seurausta pääosin käyttökatteen kasvusta, mikä korostaa yritysten reaalisen liiketoiminnan laajenemisen ja kannattavuuden parantamisen merkitystä. Käyttökatteiden summa kasvoi vuosina 1992–2000 yli 20 miljardilla eurolla. Samalla aikavälillä tapahtuneet muutokset rahoituserissä paransivat tilikauden tuloksia noin 5,5 miljardilla eurolla. Pääosa tästä johtui korkokulujen nopeasta pienenemisestä tarkastelujakson alkupuolella. Rahoituserien osuus tulosten kasvusta oli suurin lamasta toipumisen alkuvuosina. Silloin teollisuuden korkokulut puolittuivat muutamassa vuodessa. Periodin loppupuolella

yhteisöjen saamat osinko- ja korkotuotot kasvoivat nopeasti. Osinkotuottojen kasvu ei kuitenkaan ole vaikuttanut yhteisöverokertymään, koska osingot ovat käytännössä verovapaita.

Yhteisöveron kasvu näyttäisi kytkeytyvän viime aikoina paljon keskusteltuun kansantalouden funktionaalisen tulojaon muuttumiseen pääoman hyväksi. Tulojaon muutoksen taustalla on arvioitu olleen mm. viime vuosien maltillinen palkkakehitys sekä yrityssektorin rakennemuutos ja tähän kytkeytyvä tuottavuuden paraneminen. Verotuottokehitykseen ovat saattaneet vaikuttaa tämän ohella yhteisösektorin laajentuminen taloudessa ja suuryritysten halukkuus näyttää voittonsa Suomessa. Myös 1990-luvun lopun noususuhdanne ja siihen liittyvä rahoitustuottojen ja myyntivoittojen väliaikainen kasvu vaikuttivat verotuottoihin. Aihepiirin selvitystyötä olisi syytä jatkaa, jotta verotuoton voimakkaita muutoksia ymmärrettäisiin paremmin. Tämä helpottaisi myös yhteisöverokertymän tulevan kehityksen ennakoimista.

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Käsitteet ja aineistot	2
2.1 Yhteisön ja yhteisöveron käsitteet	2
2.2 Lähdeaineistot	3
3 Yhteisöveron tuoton kehitys Suomessa ja eräissä muissa maissa	4
3.1 Vähäisestä keskeiseksi verotulojen lähteeksi	4
3.2 Yhteisöveron kansainvälinen vertailu	6
3.3 Yhteisöveron toimialoittainen kasvu Suomessa	7
4 Mitkä tekijät synnyttivät yhteisöveron tuoton kasvun?	11
4.1 Johdanto	11
4.2 Käyttökate toimialoittain	16
4.3 Suunnitelman mukaiset poistot	16
4.4 Rahoituserät vauhdittivat tulosten kasvua	18
4.5 Satunnaiserät	20
4.6 Tilinpäätössiirrot ja varaukset	22
4.7 Tuloslaskelman erien osuudet tulosten muutoksista	23
5 Keskustelu	25
Lähteet	27

1 Johdanto

Yhteisöveron tuotto kasvoi Suomessa ennen näkemättömän nopeasti 1990-luvulla. Toteutunut kehitys on myös kansainvälisesti poikkeuksellinen. Ilmiö on herättänyt mielenkiintoa julkisessa keskustelussa myös siksi, että yhteisöjen legaaliset verokannat alenivat vuoden 1993 yhteisöverouudistuksen myötä merkittävästi. Samalla kun legaalinen verokanta lähes puolittui, yhteisöveron tuotto lähti voimakkaaseen nousuun. Asian saamaan huomioon on vaikuttanut myös se, että myönteisestä verotulokehityksestä pääsivät nauttimaan valtion ohella kunnat ja seurakunnat.

Mielenkiinto yhteisöveron tuoton huiman kasvun selittämiseen on nostanut julkiseen keskusteluun lukuisia kysymyksiä ja väitteitä, mutta toistaiseksi varsin vähän tutkimustietoa. Onko yhteisöverotuoton kasvu tilapäinen suhdanneilmiö vai liittyykö se pysyvämpiin rakenteellisiin muutoksiin Suomen taloudessa? Missä määrin yhteisöverotuoton kasvu liittyy elektroniikkateollisuuden nousuun? Mikä merkitys on ollut vuosien 1989–1993 verouudistuksilla?

Yhteisöverotuotto on noussut myös monissa muissa teollisuusmaissa. Devereux et al. (2004) ja Södersten (2004) pohtivat syitä siihen, miksi tuottokehitys on ollut vahvaa huolimatta verokantojen alenemisesta. Devereux et al. arvioi, että Britannian yhteisöverotuoton hyvä kehitys selittyisi voittojen BKT-osuuden kasvusta, mikä taas olisi seurausta yhteisösektorin kasvusta ja yritysten kannattavuuden paranemisesta. Myös lakimuutosperäisellä veropohjan laajentumisella olisi ollut verotuoton kasvua tukeva vaikutus.

Tämän selvityksen tarkoituksena on avata kuvailevan tilastollisen analyysin kautta näkökulmia siihen, mistä Suomen yhteisöverotuoton huima kasvu aiheutui. Luvussa 2 käydään läpi aihepiirin käsitteistöä ja kuvataan tutkimuksessa käytettäviä tilastoaineistoja. Luvussa 3 tarkastellaan yhteisöveron kasvua Suomessa kokonaistasolla ja toimialoittain sekä vertaillaan Suomen kehitystä muihin maihin. Luvussa 4 siirrytään tarkastelemaan yritysten voittojen kasvuun vaikuttaneita tekijöitä. Lopuksi pohditaan lyhyesti käyttökatteiden kasvun syitä.

2 Käsitteet ja aineistot

2.1 Yhteisön ja yhteisöveron käsitteet

Yhteisöverolla tarkoitetaan yhteisöjen ja yhteisetuuksien¹ verotettavasta tulosta valtiolle maksettavaa veroa. Veron tuotto jaetaan tietyillä jako-osuuksilla valtion, kuntien ja seurakuntien kesken. Yhteisövero tuli viralliseen verokäsitteistöön vuoden 1993 verouudistuksessa. Siihen asti yhteisöiltä ja yhteisetuuksilta kanne- tusta tuloverosta käytettiin käsitteitä ”yhteisöjen tulovero” tai ”yhtiövero” ja se koostui kolmesta komponentista: valtion tuloverosta, kunnallisverosta ja kirkkol- lisverosta. Niiden veropohjat erosivat mm. kunnallisen harkintaverotuksen takia.

Taulukko 1. Yhteisöverokanta vuosina 1985–2004

	1985	1989	1990	1991	1992	1993–95	1996–99	2000–04
Valtio	43	33	25	23	19	25	28	29
Kunta ²	15,99	16,06	16,17	16,2	16,4	-	-	-
Kirkko	1,25	1,19	1,19	1,17	1,18	-	-	-
Yhteensä	60,24	50,25	42,36	40,37	36,59	25	28	29

Lähde: Valtiovarainministeriö/vero-osasto.

Taulukko 1 kuvaa yhteisöveron verokantarakenteen ja kokonaisverokannan kehi- tystä 1980-luvun puolivälistä tähän vuoteen. Yhteisöverokanta oli ennen 1980-luvun verouudistuksia noin 60 prosenttia. Vuodesta 1986 alkaen se aleni asteittain ja saavutti 25 prosentin tason vuonna 1993. Tältä tasolta se nousi kah- den muutoksen myötä 29 prosenttiin.

Suomen yhteisöjen tuloverotuksessa on ollut 1990-luvun alusta lähtien itse asias- sa kaksi veropohjaa: yhteisön verotettava tulo (voitto) ja jaetut osingot. Yhtiöve- ron hyvityslain mukaan osingonjako määrittää yritykselle ns. vähimmäisveron. Jos voiton perusteella laskettava yhteisövero ja aikaisempien vuosien veroyli- jäämät yhdessä jäävät vähimmäisveroa pienemmiksi, yritys maksaa erotuksen ns. täydennysverona³. Verosuunnittelussa yritykselle saattaa olla edullista välttää täydennysveroa ja näyttää sen sijaan suurempaa verotettavaa tuloa ja maksaa si- ten vähimmäisveron suuruinen yhteisövero. Tätä kautta osingonjako voi vaikut- taa välillisesti yhteisöveron määrään.

¹ Yhteisöihin luetaan mm. osakeyhtiöt, osuuskunnat, säästöpankit, sijoitusrahastot, keskinäiset vakuutus- yhtiöt, yhdistykset, säätiöt ja laitokset. Yhteisetuuksia ovat yhteismetsät, tiekunnat, kalastuskunnat ja jakokunnat sekä muut niihin verrattavat yhteenliittymät. Yhtymät kuten avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö eivät maksa yhteisöveroa. Niiden voitto verotetaan osakkaiden tulona.

² Kunnallisveroprosentin painotettu keskiarvo.

³ Täydennysveroa ei lueta osaksi yhteisöveroa. Täydennysveron määrä oli 61 milj. euroa vuonna 2002 eli runsas prosentti suhteessa yhteisöverotuottoon.

2.2 Lähdeaineistot

Tässä selvityksessä käytetään seuraavia tilastoaineistoja:

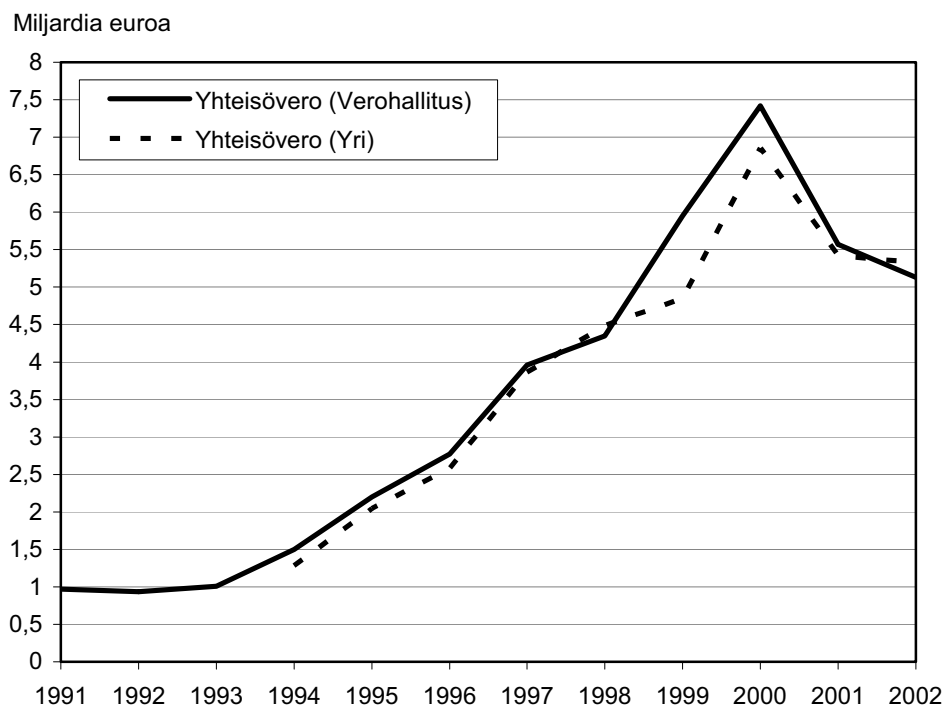
- Verohallituksen verotilasto: Tilasto julkaistaan vuosittain ja se jakautuu maksuunpanotilastoon ja elinkeinoverotilastoon. Maksuunpanotilasto keskittyy henkilöverotukseen sisältäen kuitenkin perustietoja myös yritysverotuksesta. Elinkeinoverotilastossa on yksityiskohtaista tietoa yritysten tilinpäätöksistä ja veroista yritysmuodoittain ja toimialoittain. Tilastot ovat suoriteperusteisia, millä tarkoitetaan sitä, että verot kirjataan sille vuodelle, jonka aikana tapahtuneista transaktioista (tuloista) ne maksetaan.
- VATT:n Yri-tietokanta: Tietokanta perustuu Verohallituksen vuosittain toimittamiin tietoihin. Yri on mikrotason aineisto, joka sisältää periaatteessa kaikkien elinkeinotoimintaa harjoittavien yritysten veroilmoitustiedot vuosilta 1994–2002.
- Tilastokeskuksen ja Vakuutusvalvontaviraston tilastot eri toimialojen yritysten tilinpäätöksistä: Tiedot ovat toimialoittaisia summalukuja yritysten tuloslaskelmista. (Tilastokeskuksen Tilinpäätöstilasto ja Pankit-julkaisu sekä Vakuutusvalvontaviraston Vakuutusyhtiöt-tilasto.)
- OECD:n verotilasto, Revenue Statistics: Tilasto on kassaperusteinen eli verot kirjautuvat sille vuodelle, jona ne ovat kertyneet veronsaajalle.

3 Yhteisöveron tuoton kehitys Suomessa ja eräissä muissa maissa

3.1 Vähäisestä keskeiseksi verotulojen lähteeksi

Kuviossa 1 tarkastellaan yhteisöveron kehitystä vuosina 1991–2002. Yhteisövero kasvoi käyvin hinnoin tarkasteltuna vuosien 1991–1993 noin yhdestä miljardista eurosta 7,42 miljardiin euroon vuonna 2000. Alimmillaan tuotto oli vuonna 1992, noin 0,94 miljardia euroa. Korkeasuhdanteen huipun jälkeen verotuotto väheni 5,6 miljardiin euroon vuonna 2001 ja edelleen 5,2 miljardiin euroon vuonna 2002. Vuonna 2003 verotuotto kasvoi hieman 5,3 miljardiin euroon (ei kuviossa).

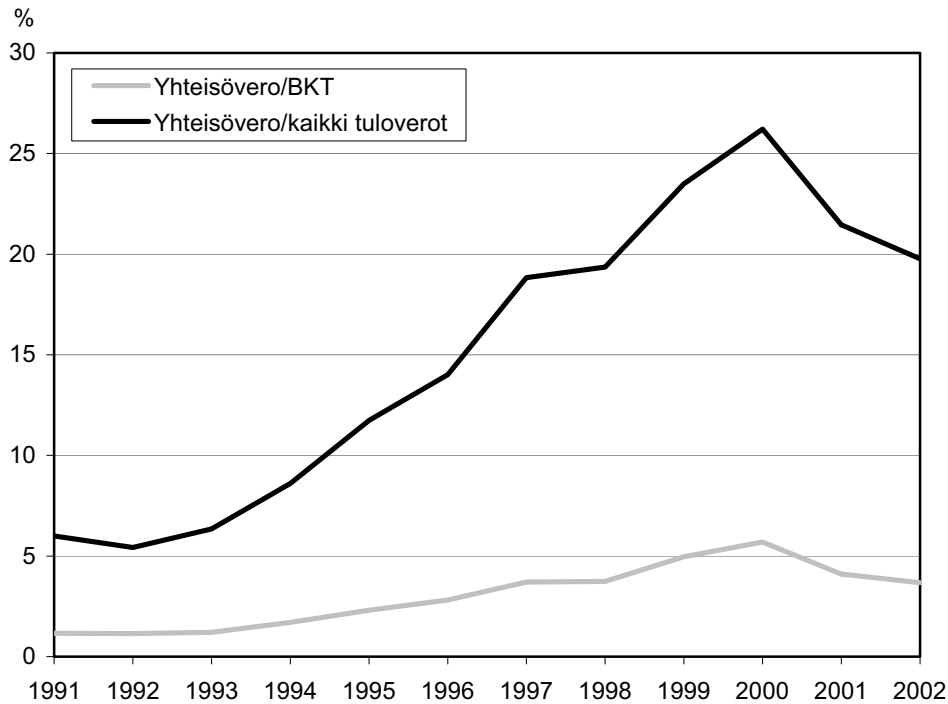
Kuvio 1. Yhteisöveron tuotto käyvin hinnoin 1991–2002, mrd. euroa

Lähde: Maksuunpanotilasto ja Yri-tietokanta.

Yhteisöveron tuotto suhteessa bruttokansantuotteeseen viisinkertaistui vuosina 1992–2000 (Kuvio 2). Vuonna 1992 osuus bruttokansantuotteesta oli noin 1,1 prosenttia ja vuonna 2000 noin 5,7 prosenttia. Samalla aikavälillä yhteisöveron osuus kaikista välittömistä veroista nousi 5,4 prosentista 26,2 prosenttiin. Vuoden 2000 jälkeen yhteisöveron merkitys on pienentynyt siten, että sen tuotto oli 19,8 prosenttia välittömistä veroista ja 3,7 prosenttia bruttokansantuotteesta vuonna 2002.

Kuvio 2. Yhteisövero BKT:sta ja välittömistä veroista yhteensä 1991–2002, %

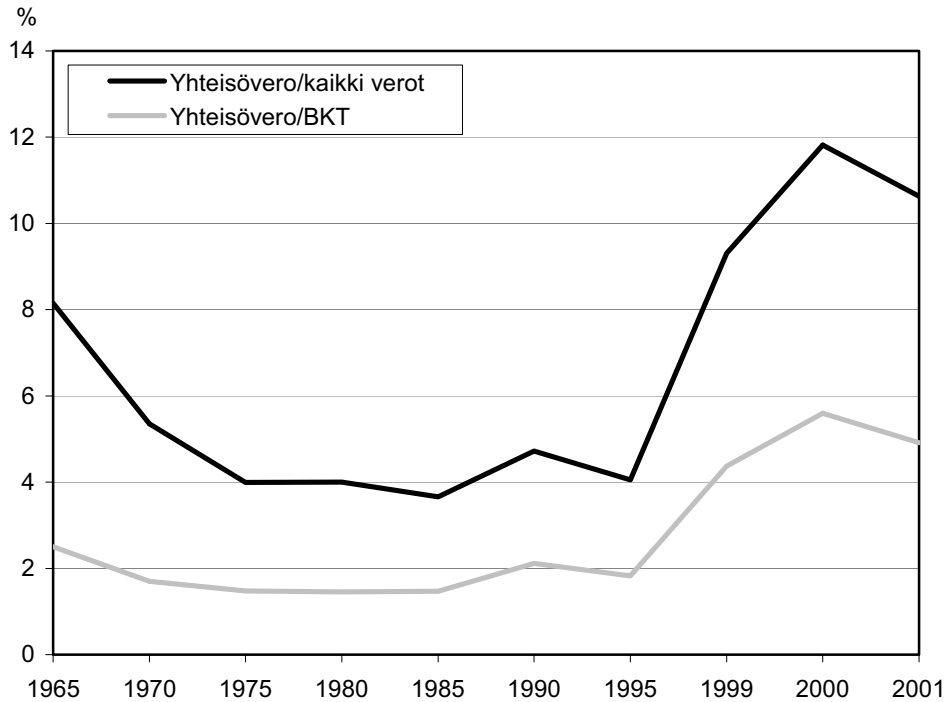
Lähde: Maksuunpanotilasto sekä Tilastokeskuksen StatFi-verkkopalvelu.

Kuviossa 3 tarkastellaan Suomen yhteisöveron kehitystä hieman pidemmällä aikavälillä. Tiedot perustuvat OECD:n verotilastoon.⁴ Yhteisöveron merkitys nousi myös tässä pidemmän aikavälin tarkastelussa uudelle tasolle, erityisesti tarkasteltaessa veron BKT-osuutta. Yhteisöveron osuus kaikista verotuotoista oli korkea 1960-luvulla, mikä selittyi osaksi Suomen kokonaisveroasteen mataluudella ennen 1960-luvun lopulla alkanutta julkisen sektorin voimakasta kasvua.

Vuoden 2000 jälkeisestä notkahduksesta huolimatta yhteisöveron tuotto on edelleen aivan eri tasolla kuin 1990-luvun alussa ja kolmella sitä edeltävällä vuosikymmenellä. Yhteisöveron merkityksen pieneneminen näyttäisi vuosien 2002 ja 2003 tietojen perusteella olevan taittumassa. Voidaan sanoa, että fiskaalisesti merkityksetön vero muuttui 1990-luvun kuluessa keskeiseksi tulolähteeksi.

⁴ Verohallituksen verotilaston ja OECD:n verotilaston tilastointiperusteet poikkeavat. Tästä syystä kuvioiden 2 ja 3 BKT-osuus -sarjoissa voi olla eroja.

Kuvio 3. Yhteisöveron osuuden kehitys Suomessa 1965–2001

Lähde: Revenue Statistics 1965–2002 (OECD 2003).

3.2 Yhteisöveron kansainvälinen vertailu

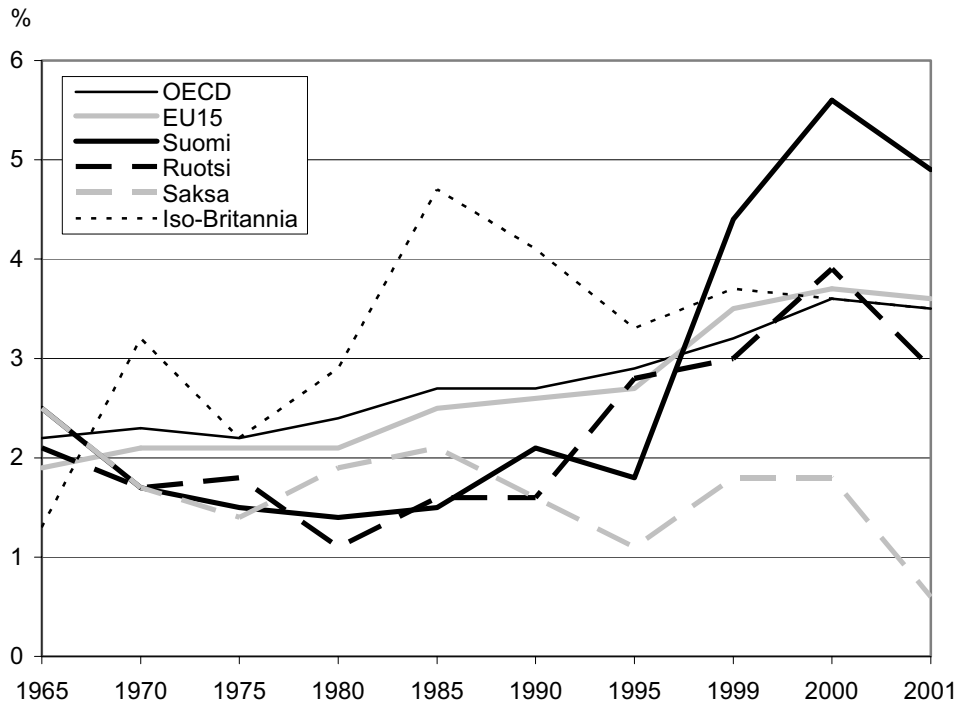
Tässä aluvuossa verrataan Suomen yhteisöveron osuutta bruttokansantuotteesta eräiden muiden OECD-maiden tilanteeseen. Erityisesti pyritään tarkastelemaan yhteisöveron merkityksen vaihteluita eri maissa 1960-luvulta lähtien.

Kuvion 4 mukaan yhteisöveron BKT-osuus aleni Suomessa, Ruotsissa ja Saksassa 1960-luvulta 1980-luvun alkuun asti. Laajemmassa maajoukossa (OECD ja EU15) osuus sen sijaan oli tällä aikavälillä pienessä nousussa. Ainakin Ruotsin ja Suomen osalta laskua voidaan selittää sillä, että näissä maissa yritysverotusta alettiin käyttää entistä aktiivisemmin suhdanne- ja kasvupolitiikan välineenä (Södersten 2004). Yhteisöveron tuotto olikin 1970- ja 1980-luvuilla näissä maissa selvästi pienempi kuin teollisuusmaissa keskimäärin. 1980-luvun puolivälissä verotuotto kääntyi yleisesti nousuun. 1990-luvun loppupuolella kasvu jatkui ja jyrkkenei entisestään.

Suomessa 1990-luvun alkuvuosien lama lykkäsi yhteisöveron kasvua myöhemmäksi kuin muissa teollisuusmaissa. Ruotsissa yhteisöveron BKT-osuus oli jo vuonna 1995 OECD-maiden keskiarvon tasolla, noin 3 prosentissa, Suomen ma-

dellensa, alkaneesta kasvusta huolimatta, alle 2 prosentissa. Muutamassa vuodessa Suomi nousi kuitenkin ohi Ruotsin ja muiden keskeisten teollisuusmaiden.

Kuvio 4. Yhteisöveron osuus BKT:stä eri maissa vuosina 1965–2001, %

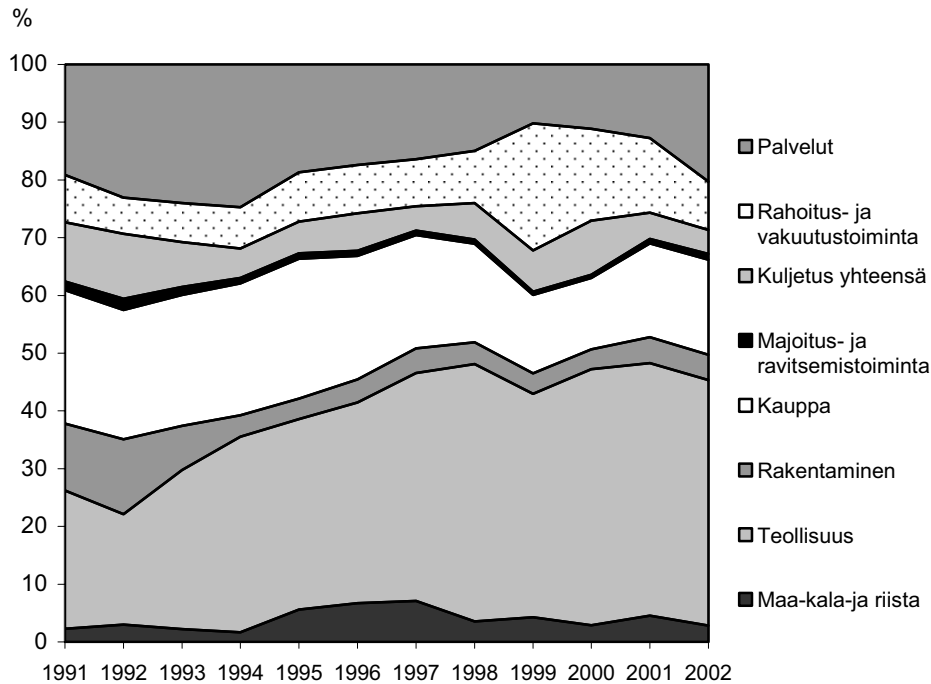
Lähde: Revenue Statistics 1965–2002 (OECD 2003).

Kuviosta 4 voidaan havaita, että Iso-Britanniassa yhteisöveron merkitys nousi ja saavutti huippunsa jo 1980-luvulla. Voidaan kysyä, vaikuttivatko Britannian veropohjaa laajentavat ja verokantoja leikkaavat tuloverouudistukset tähän kehitykseen. Britanniassa nämä uudistukset toteutettiin muita maita aiemmin. Uudistukset liittyivät uuteen talouspoliittiseen ajatteluun, jossa haluttiin lisätä pääomien muodostumista ja parantaa niiden kohdentumista tuottavimpiin investointeihin. Kuviosta 4 nähdään myös Saksan poikkeava kehitys. Siellä yhteisöverolla on ollut 1960-luvulta lähtien laskeva trendi, eikä 1990-luvun lopun korkeasuhdanteessakaan toteutunut merkittävää piristymistä tältä osin.

3.3 Yhteisöveron toimialoittainen kasvu Suomessa

Tässä alaluvussa kuvataan yhteisöveron tuoton kehitystä päätoimialoittain. Lopuksi tarkennamme tarkastelua kiinnostaviin kasvualoihin analysoimalla toimialojen osuuksia tilikauden tulosten kasvusta.

Kuvio 5. Toimialojen osuus yhteisöverosta vuosina 1991–2002⁵

Lähde: Verohallituksen elinkeinoverotilastot.

Teollisuuden maksamilla yhteisöveroilla oli suuri vaikutus yhteisöveron tuoton nopeaan kasvuun 1990-luvulla. Teollisuuden osuus yhteisöveron tuotosta lähes kaksinkertaistui 19 prosentista 44 prosenttiin vuosina 1992–2000. Eniten suhteellista maksuosuuttaan kasvatti rahoitus- ja vakuutustoiminta, jonka osuus lähes kolminkertaistui 6 prosentista 16 prosenttiin. Sen osuus kuitenkin putosi taas alle kymmenen prosentin vuonna 2002. Tulevina vuosina nähdään, oliko rahoitussektorin merkityksen kasvu tilapäinen ilmiö.

Muiden keskeisten toimialojen osuus yhteisöveron tuotosta pieneni 1990-luvulla. Suurin suhteellinen muutos tapahtui rakentamisessa, jonka osuus laski 12 prosentista 3 prosenttiin vuosina 1992–2000. Kaupan osuus yhteisöverosta oli aluksi noin 20 prosenttia, putosi 1990-luvun lopussa 12 prosenttiin vuonna, mutta on sen jälkeen toipunut 16 prosentin tasolle. Palveluiden kehitys on ollut samanlainen kuin kaupankin. Osuuden huippu osuu vuoteen 1994 ja pudotus vuoden 1992 23 prosentista vuoden 2000 11 prosenttiin on hieman kauppaakin rajumpi. Palvelujen osuus nousi kuitenkin lähes 1990-luvun ensimmäisten vuosien tasolle vuoteen 2002 mennessä. Kuljetuksen, varastoinnin ja teleliikenteen muodostaman kuljetus yhteensä -sektorin osuus on tasaisesti puolittunut 11 prosentista

⁵ Ryhmät ”muu toimiala” ja ”toimiala tuntematon” jätetty pois. Vuosien 1991–1992 tiedot sisältävät myös muiden kuin yhteisömuotoisten yritysten verot

2000-luvun alun 4–5 prosenttiin. Poikkeuksena on vuosi 2000, jolloin kuljetus-sektorin osuus nousi väliaikaisesti 9 prosenttiin. Siten kuljetuksen lukuihin sisältyvä teleliikenne ei noussut missään vaiheessa todella merkittäväksi yhteisöveron lähteeksi.

Taulukko 2. Toimialojen osuudet yhteisöveron kasvusta, %

Toimialat	Toimialojen osuus yhteisöveron kasvusta		
	1992–2000	1992–2001	1992–2002
Maa-, kala- ja riistatalous	2,90	4,75	2,78
Teollisuus	46,46	46,55	45,51
Rakentaminen	2,62	3,49	3,28
Kauppa	11,54	15,57	15,71
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	0,42	0,61	0,89
Kuljetus, varastointi	9,20	3,80	3,26
Palvelut yhteensä	10,15	11,55	19,93
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	16,71	13,68	8,65
Yhteensä	100	100	100

Lähde: Verohallituksen elinkeinoverotilastot.

Yhteisöveron tuoton kasvua voidaan tarkastella myös toimialojen osuuksina yhteisöveron tuoton kasvusta. Taulukossa 2 tarkastellaan kehitystä laman pohjavuodesta 1992 kolmeen tarkastelujakson viimeiseen vuoteen, joista vuosi 2000 oli yhteisöveron tuoton huippuvuosi.

Teollisuuden osuus kasvusta oli kaikilla tarkasteluväleillä noin 45 prosenttia. Rahoitus- ja vakuutustoiminnan osuus kasvusta oli huippukasvun vuosina 1992–2000 17 prosenttia, mutta vuosina 1992–2002 vain 9 prosenttia. Vuosina 1992–2002 rahoitussektorin paikan toiseksi tärkeimpänä kasvualana otti palveluala, joka vastasi lähes 20 prosentista kasvusta tuolla välillä. Palveluiden roolia vuosien 1992–2002 tarkastelussa voidaan kuitenkin pitää poikkeuksellisena tilanteena, joka johtui palvelualojen maksaman yhteisöveron lähes kaksinkertaistumisesta vuonna 2002.⁶ Vuosien 1992–2000 ja 1992–2001 kasvuista palveluiden osuus oli 10 prosentin luokkaa, mikä tekee palveluista näinä vuosina neljänneksi tärkeimmän toimialan yhteisöveron tuoton kasvussa.

Vaikka kaupan osuus yhteisöveron tuotosta on ollut laskusuunnassa, se on suuren volyyminsä takia ollut kolmanneksi tärkein tekijä yhteisöverotuoton kasvussa. Yhteensä teollisuus, rahoitus, kauppa ja palvelut synnyttivät 85 prosenttia yhteisöveron tuoton kasvusta. Teleliikenteen rooli näkyy kuljetuksen ja varastoinnin luvuissa. Vuosina 1992–2002 sektorin osuus kasvusta oli vain 3 prosenttia, mutta tarkasteltaessa teletoimialan korkeasuhdanteen huippuvuoteen 2000 päättyvää periodia peräti 9 prosenttia.

⁶ Kasvu syntyi alaryhmässä ”Tutkimus ja muu liike-elämää palveleva toiminta”. Sen taustalla voi olla suuryritysten yritysjärjestelyjä ja (tai) muutoksia voitonkäytännöissä.

Elinkeinoverotilastojen toimialaluokitus on varsin karkea, eikä erittele tietoa elektroniikkateollisuuden tai metallituoteteollisuuden maksamista yhteisöveroista. Karkea kuva kasvualojen merkityksestä voidaan saada Tilinpäätöstilaston tietojen perusteella. Taulukossa 3 tarkastellaan kaupan ja teollisuuden osuutta voittojen kokonaismäärän kasvusta eri aikaväleillä.

Taulukko 3. Eri toimialojen osuus voittojen (tilikauden tulos ennen veroja) kasvusta, %

Toimialat	Periodi		
	1992–2000	1992–2001	1992–2002
Metallituoteteollisuus	16,0	16,2	20,42
Muu teollisuus (ei metallituote)	28,8	32,8	37,32
Kauppa	10,3	9,8	15,11

Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit-sarja 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt-sarja 1991–2002.

Kaupan ja teollisuuden osuudet tilikauden tulosten kokonaiskasvusta ovat samansuuntaisia kuin yllä esitetyt osuudet yhteisöverotuoton kasvusta. Taulukon mukaan Nokia-vetoinen metallituoteteollisuus ei selitä kuin 16 prosenttia vuosien 1992–2000 voittojen kasvusta. Muun teollisuuden osuus tulosten kasvusta oli kaksinkertainen metallituoteteollisuuteen nähden.

4 Mitkä tekijät synnyttivät yhteisöveron tuoton kasvun?

4.1 Johdanto

Yhteisöveron tuoton voidaan ajatella määräytyvän legaalisen yhteisöverokannan, suhteellisen veropohjan ja todellisen voiton tulona:

$$\left[\begin{array}{c} \text{Yhteisövero} \\ \text{tuotto} \end{array} \right] = \left[\begin{array}{c} \text{legaalinen} \\ \text{verokanta} \end{array} \right] \times \left[\begin{array}{c} \text{suhteellinen} \\ \text{veropohja} \end{array} \right] \times \left[\begin{array}{c} \text{todellinen} \\ \text{voitto} \end{array} \right]$$

Suhteellisella veropohjalla tarkoitetaan tässä suhdelukua, joka saadaan jakamalla (yrityksen tai aggregaattitason) verotettava tulo sen taustalla olevalla todellisella voitolla. Legaalisen verokannan ja suhteellisen veropohjan tulo on itse asiassa efektiivinen veroaste, eli verojen osuus todellisesta voitosta. Verojärjestelmän ja sen muutosten välitön vaikutus verotuottoon välittyy legaalisen verokannan ja suhteellisen veropohjan kautta. Verojärjestelmä voi synnyttää lisäksi käyttäytymisvaikutuksia, jotka saattavat heijastua todelliseen voittoon ja edelleen verotuottoon.

Pohdittaessa yhteisöverokertymän kasvun syitä näyttää ilmeiseltä, että veroperusmuutoksilla ei ole ollut merkittävää välitöntä vaikutusta 1990-luvun kehitykseen. Legaalinen verokanta aleni neljänneksellä vuodesta 1991 ja viidenneksellä vuodesta 1992 vuoteen 2000. Veropohja laajeni periaatteessa tuntuvasti vuoden 1993 uudistuksessa ja vuonna 1992 voimaan tulleissa muutoksissa, mutta tuloksentasauskeinojen käyttö ei ollut käytännössä enää laajamittaista viimeisinä vuosina ennen muutosten voimaantuloa. Muita 1990-luvulla toteutuneita veropohjan laajennuksia olivat vuoden 1999 alusta voimaan tullut käyttöomaisuuden poistosäännösten kiristys ja vaikutukseltaan väliaikainen siirtymävarausten tuloutus vuonna 1997. Verolainsäädännön etupainoiset poistoperusteet yhdessä pääomakannan ikääntymisen kanssa ovat johtaneet yritysten poistovähennysten pieneen vähennykseen ja ovat siten ilman lakimuutoksiakin kasvattaneet verotettavaa tuloa.

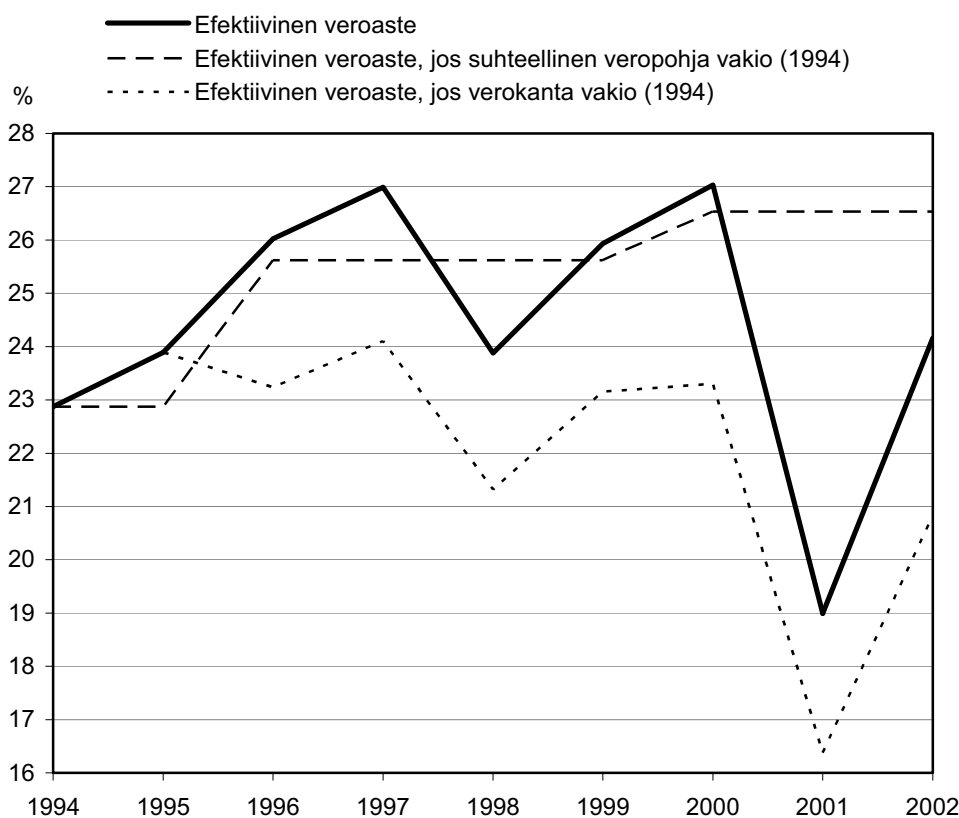
Veropohjan laajennukset ovat hyvinkin voineet kompensoida verokannan alenusten vaikutuksen verotuottoon. Ne ovat voineet myös nostaa efektiivisen veroasteen muutoksen plusmerkkiseksi 1990-luvun alkuvuosina.

Yhteisöjen efektiivisen veroasteen kehityksen arvioimiseen liittyy lukuisia ongelmia. Tilinpäätöstilastojen aggregaattiluvut eivät sovellu efektiivisen veroasteen luotettavaan laskemiseen, koska niissä negatiiviset tilikauden tulokset vähentävät voitollisten yritysten tuloa eli suuretta, johon verot tulisi suhteuttaa. Lisäksi todellisen voiton määrittämiseen aineistosta liittyy ongelmia.

Seuraavassa lasketaan yhteisöjen efektiivinen veroaste vuosina 1994–2002 hyödyntämällä Yri-tietokannan yksilöaineistoa rajaamalla kunkin vuoden tarkastelu positiivisen tuloksen tehneisiin osakeyhtiöihin. Efektiivinen veroaste lasketaan suhteuttamalla tuloslaskelman välittömät verot kirjanpidon tulokseen ennen veroja eli:⁷

$$\left[\begin{array}{l} \text{efektiivinen} \\ \text{veroaste} \end{array} \right] = \frac{\left[\begin{array}{l} \text{Yhteisövero} \end{array} \right]}{\left[\begin{array}{l} \text{voitto ennen} \\ \text{veroja} \end{array} \right]} \%$$

Kuvio 6. Efektiivinen veroaste 1994–2002

Lähde: VATT:n yritysverotietokanta Yri.

Kuvio 6 osoittaa, että ilman legaalisen verokannan korotuksia vuosina 1996 ja 2000 (verokanta vakio) efektiivinen veroaste olisi lähinnä laskenut vuoden 1994 jälkeen. Veropohjan laajeneminen ei siis selitä yhteisöverotuoton kasvua vuosina 1994–2002. Verokannan muutokset huomioiva efektiivinen veroaste on tarkaste-

⁷ Kirjanpidon tulos ennen veroja on toki vain karkea todellisen taloudellisen voiton mittari.

lujaksolla pysynyt karkeasti ottaen ennallaan. Vuosittaiset vaihtelut ovat melko suuria, mutta trendinomaista kasvua tai vähenemistä ei ole havaittavissa.⁸

Tämän päättelyn perusteella näyttäisi siis siltä, että yhteisöverotuoton kasvu on johtunut pääosin yritysten voittojen kasvusta. Voittojen kasvuun ovat puolestaan voineet vaikuttaa samanaikaisesti talouskasvu, yritysten reaalisen liiketoiminnan kannattavuuden paraneminen sekä monet muut tekijät, kuten korkomenojen väheneminen velkojen poismaksun ja korkotason alenemisen takia, realisointivoittojen lisääntyminen erityisesti korkeasuhdannevuosina ja peiteltyt voiton-siirrot ulkomailta Suomeen.

Tässä luvussa pyritään selittämään yhteisöverojen kasvua tarkastelemalla tuloslaskelman loppupään erien kehitystä toimialoittain 1990-luvulla. Tarkastelu kohdistetaan seuraaviin tuloslaskelman eriin:

Käyttökate
Poistot ja arvonalentumiset
Rahoituskulut (netto)
Satunnaiskulut (netto)
Tilinpäätössiirrot
Voitto ennen veroja

Vähentämällä poistot ja arvonalennukset, rahoituskulut, satunnaiskulut ja tilinpäätössiirrot käyttökatteesta saadaan tilikauden voitto ennen veroja. Vertailemalla tuloksen ja käyttökateen kehitystä nähdään missä määrin käyttökateen kasvu eli varsinaisen liiketoiminnan kannattavuuden paraneminen selittää tuloksen kehitystä. Nettorahoituskulujen tarkastelu antaa kuvan korkomenojen ja rahoitusomaisuuden tuottojen kehityksen vaikutuksesta tulokseen. Satunnaistuottoja tarkastelemalla pyritään hahmottamaan mm. myyntivoittojen vaikutusta tulokseen ja edelleen yhteisöverotuottoon. Poistot ja arvonalentumiset koostuvat pääosin suunnitelman mukaisista poistoista. Tuloslaskelman erä varaukset/tilinpäätössiirrot sisältää suunnitelman mukaiset poistot ylittävät poistokorjaukset ja eräitä muita tulokseen ja verotettavaan tuloon vaikuttavia eräitä. Myös niiden merkitystä on syytä tarkastella.

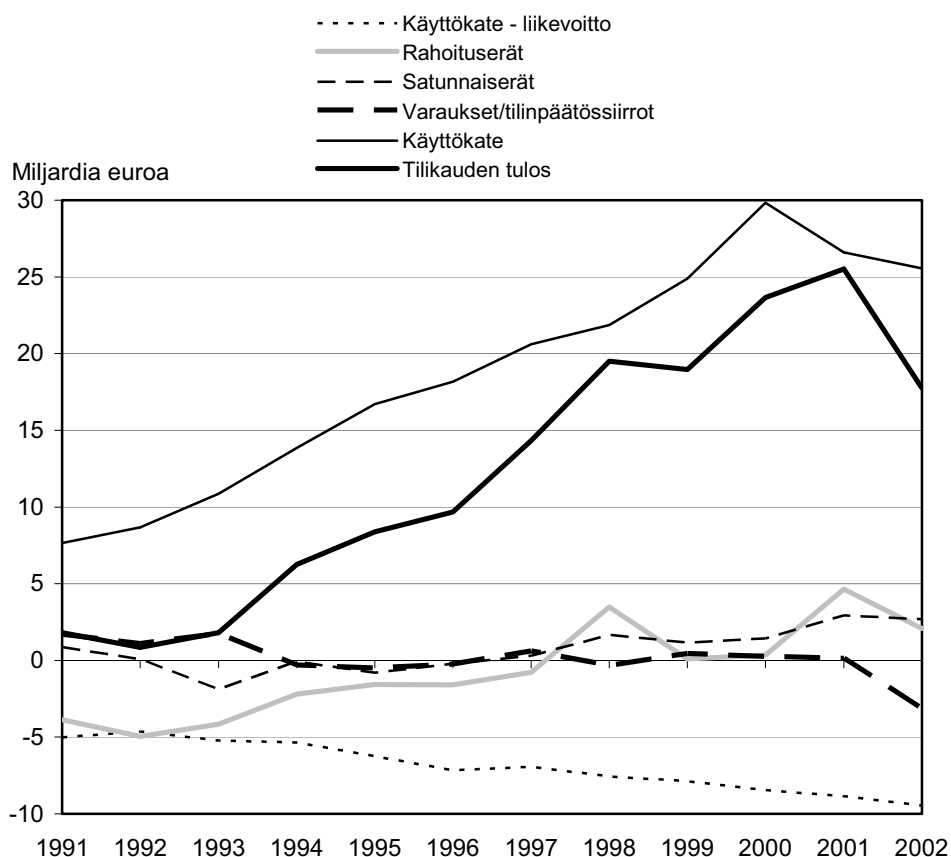
Kuvio 7 antaa kokonaiskuvan tuloslaskelman erien kehityksestä koko yritys-sektorin tasolla vuosina 1991–2002.⁹ Yhteenlaskettu käyttökate kasvoi noin 8 miljardista eurosta noin 30 miljardiin euroon. Tulos ennen veroja nousi vielä jyrkemmin. Käyttökate kasvoi vuosina 1992–2000, mutta kääntyi sitten laskuun. Tulos aleni vuodesta 1991 vuoteen 1992 ja kasvoi rahamääräisesti tarkastellen

⁸ Vaihtelu selittyy pääosin ulkomailta saatujen verovapaiden tulojen vaihtelulla. Tähän palataan myöhemmin.

⁹ Mukana ovat yhteisöjen lisäksi muut yritysmuodot. Kokonaistasolla muiden yritysmuotojen osuus on kuitenkin pieni. Tarkasteluun ei ole sisällytetty pankkeja eikä vakuutusyhtiöitä, koska niiden tuloslaskelmat poikkeavat rakenteeltaan tässä hyödynnetystä kirjanpitolain tuloslaskelmakaavasta.

vain vähän vuonna 1993. Tuloksen heikko kehitys periodin alussa näyttäisi liittyvän osaksi rahoitusmenojen ja satunnaiskulujen kasvuun. Poistojen määrä sen sijaan väheni vuonna 1992. Varaukset olivat lamavuosina selvästi positiivisia eli yritykset purkivat aiemmin tekemiään varauksia. Ilman varauksien purkua tilikauden tulosten summa olisi vuosina 1991–1993 ollut hyvin lähellä nollaa.

Kuvio 7. Tuloslaskelman erät ja tilikauden tulos vuosina 1991–2002

Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002.

Vuonna 1992 rahoituserät (korkomenot, korkotuotot, osingot ym.) leikkasivat tilikauden tulosta summalla, joka oli lähes 60 prosenttia käyttökatteesta. Rahoituserien negatiivinen vaikutus väheni nopeasti vuosina 1993 ja 1994 ja muuttui vuonna 1998 selvästi positiiviseksi. Vuosina 1999 ja 2000 rahoituserien nettosumma oli lähellä nollaa, mutta seuraavina kahtena vuotena rahoituserät nostivat jälleen tilikauden tulosta tuntuvasti. Lähdejulkaisujen mukaan rahoituserien kasvupiikit vuosina 1998 ja 2001 aiheutuivat pääosin poikkeuksellisen suurista osinkotuloista. Vuonna 1998 kyse oli ulkomaisten voittojen kotiuttamisesta.

Näillä erillä ei ollut suoraa vaikutusta yhteisöveroon, koska yhteisöjen saamat osingot ovat olleet käytännössä verovapaita.¹⁰

Satunnaiserien (myyntivoitot ym.) nettovaikutus tulokseen kääntyi positiiviseksi vuonna 1997. Niiden kehitys oli suhteellisen tasaista vuoteen 2002. Satunnaiserillä on ollut useina vuosina suurempi positiivinen vaikutus tulokseen kuin rahoituserillä. Varauksilla oli tuntuva vaikutus tulokseen periodin alussa ja lopussa. Periodin varauksia purettiin ja lopussa, vuonna 2002 niiden määrää lisättiin.

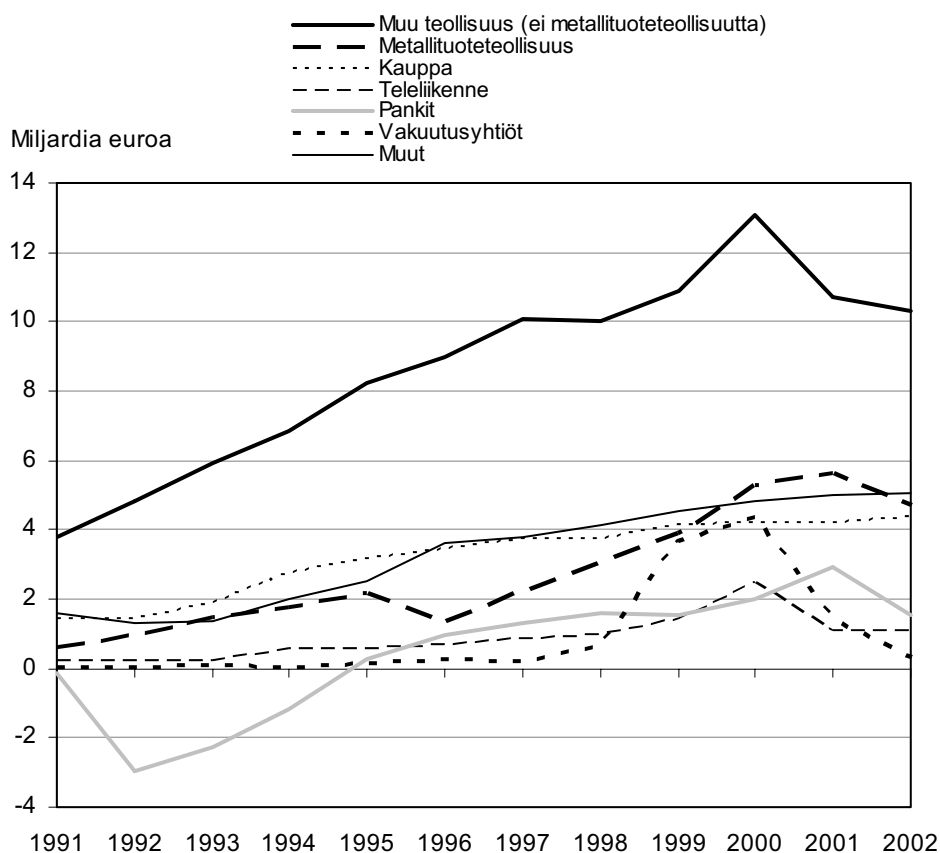
Käyttökatteiden summa kasvoi vuosina 1992–2000 käyvin hinnoin yli 20 miljardia euroa. Samalla aikavälillä tapahtuneet muutokset rahoituserissä paransivat tilikauden tulosta noin 5,5 miljardilla eurolla. Muutokset muissa tuloslaskelmaerissä olivat pienempiä. Käyttökatteen kasvu on siis ollut avain tilikauden tuloksen ja aivan erityisesti verotettavan tulon kasvuun.

¹⁰ Kotimaisten osinkojen tapauksessa yhtiöveron hyvitys eliminoi yhteisöveron. Ulkomailta kotiutetut suorasijoitusosingot ovat puolestaan verovapaita kun ne saadaan EU-alueelta tai muista teollisuusmaista.

4.2 Käyttökate toimialoittain

Kuviossa 8 tarkastellaan käyttökate kehitystä toimialoittain. Käyttökate kasvoi nopeasti kaikilla toimialoilla. Erityisen nopeaa kasvu oli rahoitusala ja metallituoteteollisuudessa. Muun teollisuuden käyttökate oli koko periodin selvästi muita toimialoja suurempi, mikä selittyy osaksi toimialaan sisältyvillä pääomavaltaisilla alatoimialoilla (perusmetalli- ja metsäteollisuus). Niillä käyttökatteesta katettavien poistojen ja rahoituskulujen merkitys on suurempi kuin muilla toimialoilla.

Kuvio 8. Käyttökate toimialoittain vuosina 1991–2002

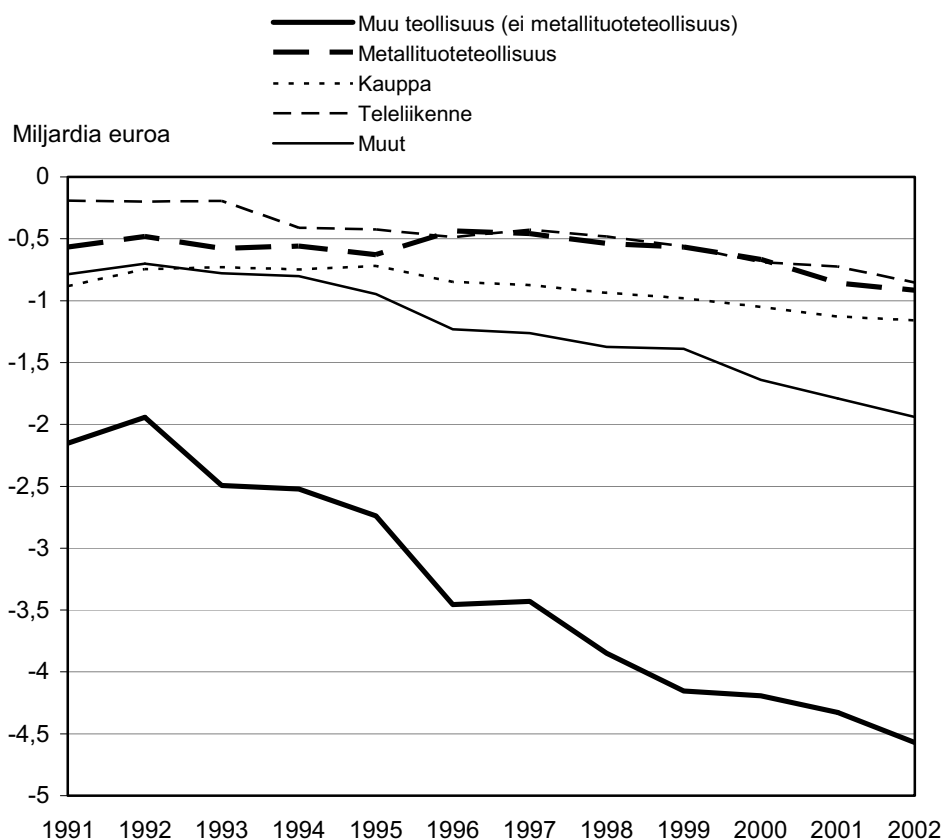
Lähteet: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt 1991–2002.

4.3 Suunnitelman mukaiset poistot

Kirjanpitoasetuksen mukaisessa tuloslaskelmakaavassa käyttökateen ja liikevoiton välissä vähennetään suunnitelman mukaiset poistot ja arvonalenemiset pysyvien vastaavien hyödykkeistä ja vaihtuvien vastaavien poikkeukselliset arvonalentumiset sekä liiketoiminnan muut kulut. Kuvion 9 mukaan poistot ja muut

em. erät ovat pienentäneet tilikauden tulosta kaikilla toimialoilla koko tarkastelujaksolla. Niiden negatiivinen summa on kasvanut vuodesta 1992 lähtien vuotta 1997 lukuun ottamatta. Kasvun pysähtyminen viimeksi mainittuna vuonna saattaa liittyä siirtymävarausten käyttöön investointivarausten tyypillisesti uusinvestointien hankintamenon kattamiseen.

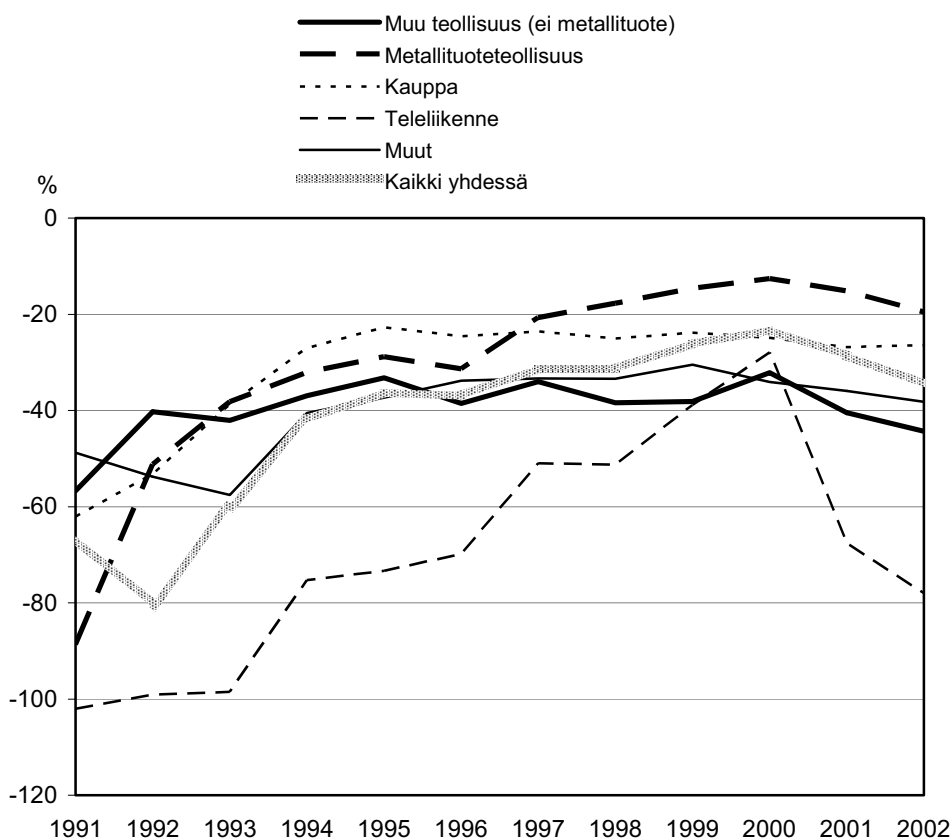
Kuvio 9. Suunnitelman mukaiset poistot ym. vuosina 1991–2002

Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt 1991–2002.

Suhteellisesti näiden erien merkitys on kuitenkin pienentynyt (kuvio 10). Vuonna 1992 nämä erät olivat 80 prosenttia käyttökateen määrästä, mutta vuonna 2000 enää 23 prosenttia. Vuosina 2001–2002 erän suhde käyttökatteeseen on jälleen hieman kasvanut. Vähentyminen 1990-luvulla lienee johtunut pääosin yritysten käyttökatteiden kasvusta kannattavuuden paranemisen seurauksena. Myös uusinvestointien vähäisyys ja pääomakannan vanheneminen ovat voineet vaikuttaa kehitykseen. Uusinvestointien hankintamenon kattaminen siirtymävarauksella on kolmas selitys. Käyttökateen ja liikevoiton välissä vähennettävän erän suhde käyttökatteeseen on kehittynyt samansuuntaisesti kaikilla toimialoilla.

Kuvio 10. Suunnitelman mukaisten poistojen ym. suhde käyttökatteeseen vuosina 1991–2002

Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt 1991–2002.

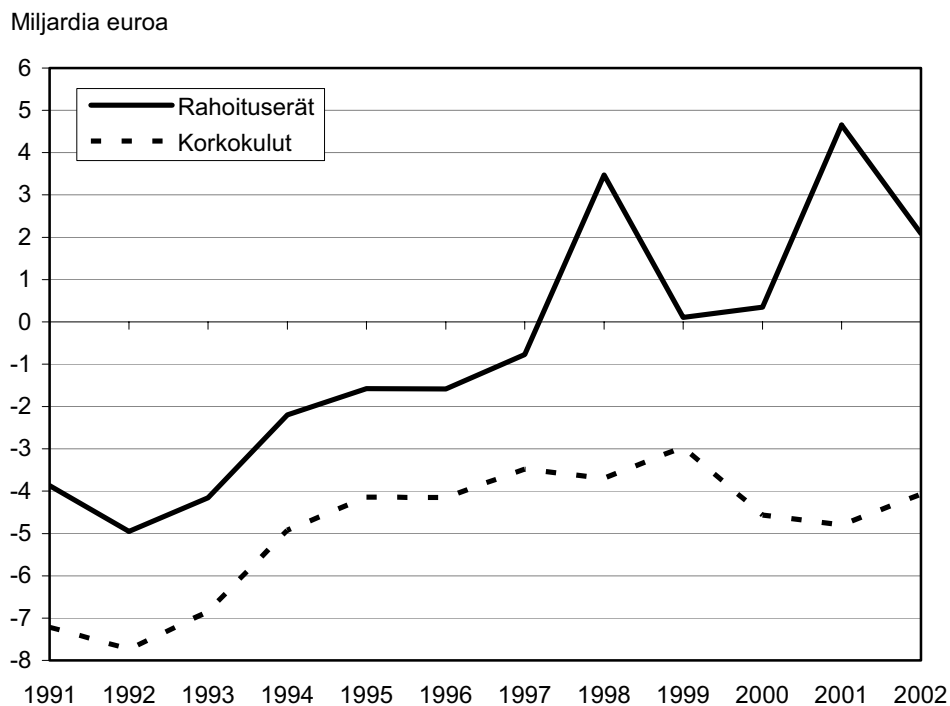
4.4 Rahoituserät vauhdittivat tulosten kasvua

Rahoituseriin luetaan rahoitustuotot kuten saadut osingot ja korkotuotot ja rahoituskulut ja mm. rahoitusarvopapereiden arvonalenemiset. Aluksi tarkastellaan korkokulujen¹¹ ja rahoituserien kokonaismäärän kehitystä koko talouden tasolla. Kuvion 11 mukaan korkokulujen muutokset vaikuttivat keskeisesti rahoituserien kokonaismäärän kehitykseen tarkasteluperiodilla aina vuoteen 1997 asti. Korkokulut olivat 2,5–3 miljardia euroa suuremmat kuin negatiiviseksi jäänyt rahoituserien nettomäärä. Vuosina 1992–1997 korkokulut puolittuivat käyvin hinnoin tarkasteltuna 7,6 miljardista eurosta 3,4 miljardiin euroon. Vuonna 2000 korkokulut kääntyivät taas nousuun. Vuoden 1997 jälkeen rahoituserien nettomäärä ei

¹¹ Vuosien 1991–1998 osalta korkokulujen määrä on saatu suoraan Tilinpäätöstilastosta. Vuosina 1999–2002 se on laskettu kertomalla Tilinpäätöstilaston mukainen yritysten korollinen vieras pääoma Suomen Pankin ilmoittamalla pankkien antolainauksen keskikorolla.

ole seurannut korkokulujen kehitystä. Kehitystä alkoi määrätä rahoitustuottojen voimakas vuosittainen vaihtelu.

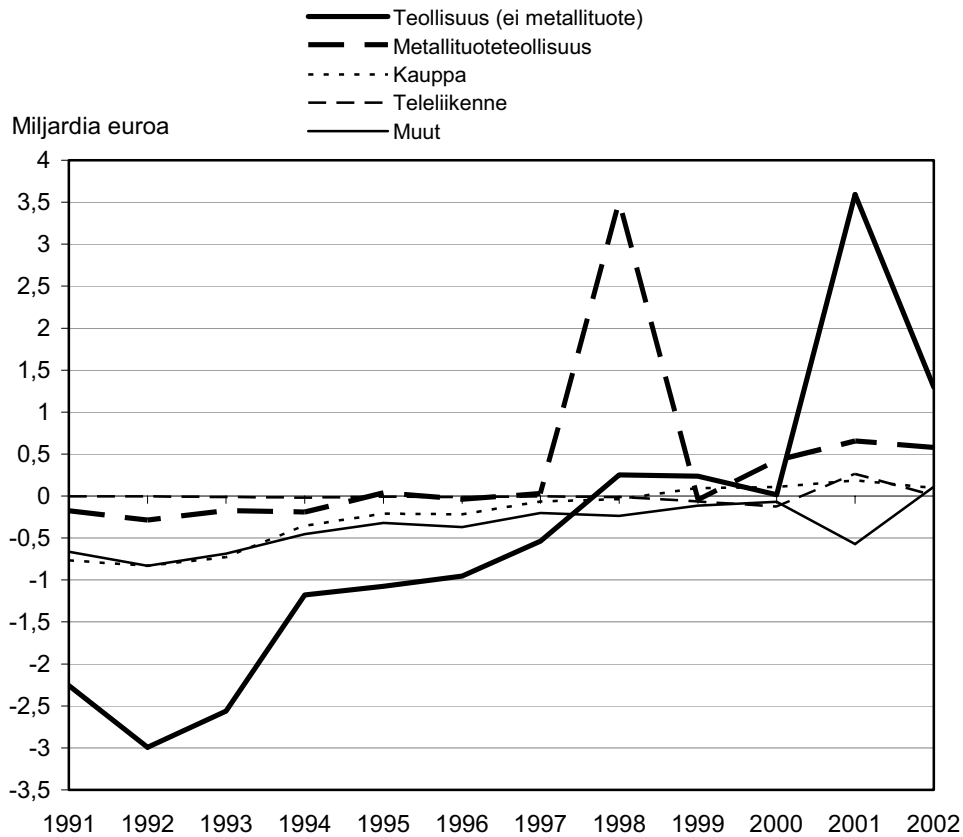
Kuvio 11. Rahoituserien nettomäärä ja korkokulut, vuosina 1991–2002

Lähteet: Tilinpäätöstilastot 1991–2002 ja Suomen Pankki.

Rahoituserien kehitystä on hallinnut muu teollisuus (Kuvio 12). Mm. metallituoteteollisuuden absoluuttiset luvut ovat jääneet pieniksi lukuun ottamatta vuoden 1998 rahoitustuottojen piikkiä. Vuonna 1998 elektroniikkateollisuusyritykset saivat ulkomaisilta tytäryrityksiltään yli 3,36 miljardin euron osingot. Myös vuonna 2001 ennätysmäiset rahoitustuotot nostivat rahoituserien nettosumman jälleen yli 3 miljardia euroa plussalle. Vuoden 2001 nousu selittyy pääosin metsteollisuuden ja kemianteollisuuden saamista osingoilla (Yritystoiminnan tulos ja taseet 2001, Tilastokeskus). Niiden vaikutuksesta yrityssektorin voitto (tulos ennen veroja) saavutti tuona vuonna koko tarkastelujakson suurimman arvon, vaikka käyttökatteet samalla laskivat. Kuten edellä todettiin, osinkotuotoilla ei ole ollut välitöntä vaikutusta yhteisöveron määrään, koska ne ovat käytännössä verovapaita.

Kuvio 12. Rahoituserät toimialoittain

Lähteet: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt 1991–2002.

4.5 Satunnaiserät

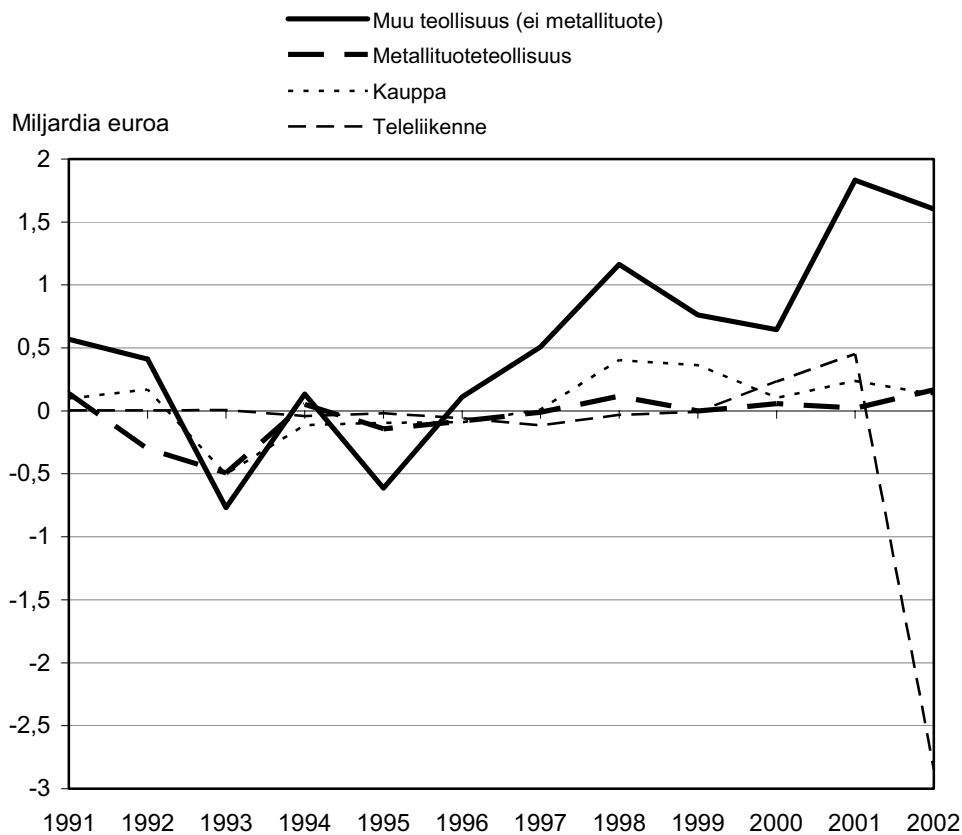
Tuloslaskelman satunnaiserät koostuvat tuotoista ja kuluista, jotka perustuvat kirjanpitovelvollisen tavanomaisesta poikkeaviin, kertaluonteisiin ja olennaisiin tapahtumiin (Liikekirjanpito/Yritysonline.Wsoy.fi). Mm. omaisuuden luovutusvoitot luetaan satunnaiseriin (tuottoihin).

Satunnaiserät kehittyivät samansuuntaisesti kuin rahoituserät, mutta muutokset olivat vähäisempiä ja luvut pienempiä teleliikenteen vuoden 2002 satunnaiskuluja lukuun ottamatta (Kuvio 13). Vuodesta 1996 lähtien satunnaiserien nettosumma yrityssectorilla on kasvanut varsin tasaisesti. Kasvu on tapahtunut lähes kokonaan ryhmässä ”muu teollisuus”.

Muun teollisuuden satunnaiserien nettosummassa näkyy selvät positiiviset piikit vuosina 1998 ja 2001. Vuonna 1998 nettosumma oli 1,16 miljardia euroon, joka näyttää koostuvan pääosin metsäteollisuuden saamista käyttöomaisuuden luovu-

tusvoitoista (Tilinpäätöstilasto 1998). Vuonna 2001 pääosa satunnaistuottojen ja rahoitustuottojen kasvusta kertyi muulle teollisuudelle satunnaiserien summan jäädessä noin puoleen rahoituserien summasta. Satunnaiserien piikki koostui paljolti metsäteollisuuden ja kemianteollisuuden käyttöomaisuuden luovutusvoitoista (Yritysten tulos ja taseet 2001). Metallituoteteollisuuden satunnaiserien summat näyttävät olleen jatkuvasti pieniä; useimpina vuosina pienempiä kuin kaupassa.

Kuvio 13. Satunnaistuotot ja -kulut toimialoittain vuosina 1991–2002

Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt 1991–2002.

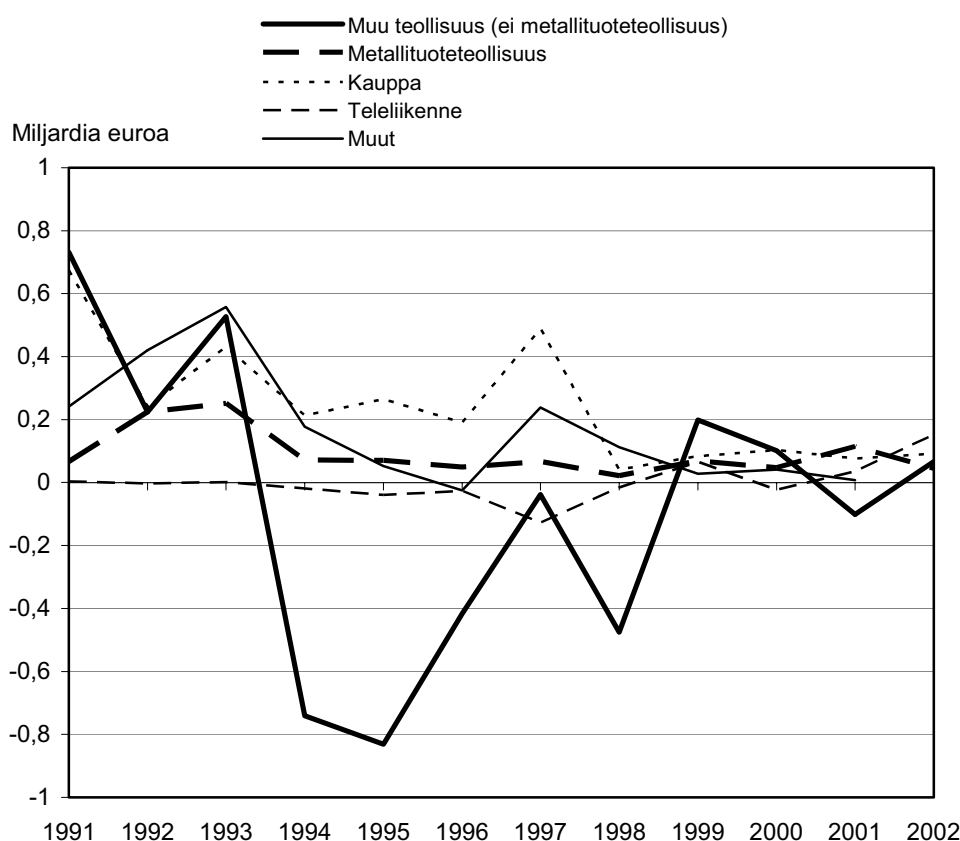
Teleliikenteessä satunnaiserät olivat pieniä, kunnes vuosina 2000 ja 2001 toimiala kirjasi suuret käyttöomaisuuden luovutusvoitot. Vuonna 2002 satunnaiserien nettosumma painui lähes 2,84 miljardia euroa miinukselle. Satunnaiskulujen kasvu johtui Tilastokeskuksen mukaan valtaosin Soneran UMTS-kauppoihin liittyvistä investointien alaskirjauksista.

4.6 Tilinpäätössiirrot ja varaukset

Tuloslaskelman erä tilinpäätössiirrot ja varaukset koostuu vuodesta 1993 alkaen varausten muutoksesta ja poistoeron muutoksesta. Vuosina 1991–1992 erään sisältyi yksinomaan varausten muutos yhteensä.

Tilinpäätössiirroilla ja varauksilla oli tuntuva vaikutus yritysten tuloksiin periodin alkupuolella ja vielä puolivälissäkin, mutta ei enää loppuvuosina (Kuvio 14).¹² Lamavuosina yritykset tulouttivat varauksia ja parantelivat tällä tavoin heikkoja tuloksiaan. Vuosina 1994–1996 muu teollisuus teki suuria varausten lisäyksiä. Vuonna 1997 varauksia purettiin selvästi edellisvuosia enemmän. Taustalla oli vuoden 1993 verouudistuksen siirtymävaiheen järjestely. Vanhan verojärjestelmän varaukset yhdistettiin ns. siirtymävaraukseksi, joka tuli käyttää investointivarausten tavoin tai purkaa tulokseen vuoden 1997 loppuun mennessä.

Kuvio 14. Tuloslaskelman varausten kehitys toimialoittain vuosina 1991–2002

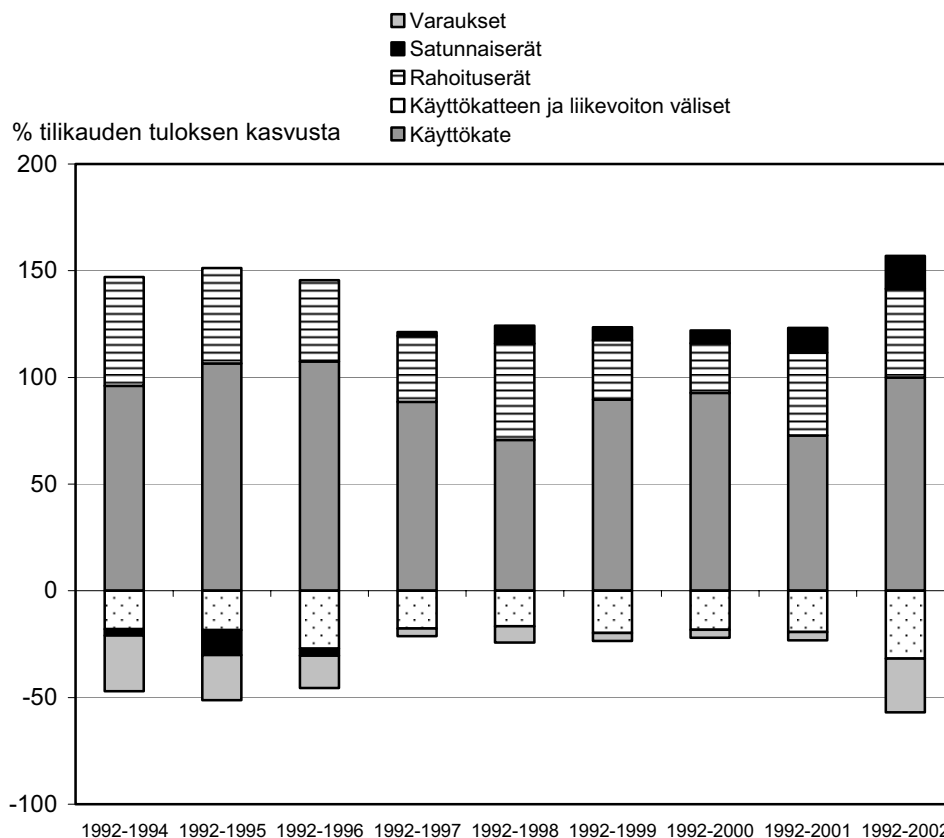
Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002, Pankit-sarja 1991–2002 ja Vakuutusyhtiöt-sarja 1991–2002.

¹² Kuviossa 14 negatiiviset luvut kuvaavat tulosta pienentäviä varausten lisäyksiä ja positiiviset tulosta parantavia varausten purkamisia.

4.7 Tuloslaskelman erien osuudet tulosten muutoksista

Tässä jaksossa tarkastellaan kunkin tuloslaskelmaerän osuutta tilikauden tuloksen kumulatiivisesta kasvusta eripituisilla tarkastelujaksoilla (Kuvio 15).¹³ Jaksot alkavat vuodesta 1992 ja päättyvät vuosina 1994–2002. Käyttökateen rahamääräinen kasvu oli aikavälillä 1992–2000 92 prosenttia tilikauden tulosten kasvusta. Rahoituserien (nettorahoitustuottojen) kasvu oli samalla aikavälillä 23 prosenttia tuloksen kasvusta. Rahoituserien kasvusta osa selittyy osinkotuottojen lisääntymisellä. Tällä kasvulla ei ole ollut suoraa vaikutusta yhteisöveroon. Periodin alussa satunnaiserät pienensivät tulosta, mutta vuodesta 1997 lähtien niiden tulosvaikutteisuus oli positiivinen. Poistojen ja varausten määrien kasvu vaikutti puolestaan negatiivisesti tulokseen kaikilla tarkasteluväleillä.

Kuvio 15. Tuloslaskelmaerien muutosten osuudet tuloksen kumulatiivisesta kasvusta eri periodeilla, %

Lähde: Tilinpäätöstilastot 1991–2002.

¹³ Tuloslaskelmaerien osuudet on laskettu kunkin tarkastelujakson viimeisen ja ensimmäisen vuoden indeksoimattomien lukujen erotuksesta.

Tarkastelu osoittaa, että käyttökateen kasvu on ollut täysin hallitseva tekijä tilikauden tulosten kasvussa kaikilla tarkasteluväleillä. Kuvio 15 paljastaa myös, ettei rahoituserien osuus tulosten kasvusta ollut suurimmillaan vuosien 1998 ja 2001 suurten osinkotuottojen yhteydessä, vaan lamasta toipumisen alkuvuosina (51 % 1992–1994), kun teollisuuden korkokulut puolittuivat muutamassa vuodessa. Toki myös suuret osinkopiikit näkyvät: rahoituserien osuus kasvusta oli 45 prosenttia vuosina 1992–1998 ja 39 prosenttia vuosina 1992–2001.

5 Keskustelu

Luvussa 4 yhteisöveron kasvun lähteitä pyrittiin analysoimaan tarkastelemalla yritysten tilinpäätöserien kehitystä. Aineistona käytettiin Tilastokeskuksen tilinpäätöstilastoa ja pankkitilastoa sekä vakuutusvalvontaviraston vakuutusyhtiötilastoa. Aineiston perusteella pyrittiin arvioimaan, mitkä erät ovat vaikuttaneet yritysten voittojen (tulos ennen veroja) kehitykseen. Tarkasteluun liittyy epävarmuuksia mm., koska tilaston tulostulokset poikkeaa yrityksen verotettavasta tulosta. Lisäksi aineistot sisältävät myös muiden kuin yhteisömuotoisten yritysten tietoja. Näistä tekijöistä aiheutuvat ongelmat ovat todennäköisesti kuitenkin pienhköjä, koska yhteisöt ovat Suomen yrityssektorissa hyvin dominoivassa asemassa ja koska eri alojen yritysten kehitys näyttäisi suhteellisen yhtenäiseltä. Lisäksi Suomen yhteisöveron veropohja on laaja ja vastaa varsin hyvin kirjanpidon tulosta ennen veroja. Tärkein ero liittyy ulkomaisiin osinkoihin, jotka ovat useimmiten verovapaita. Niiden määrästä on kuitenkin informaatiota saatavilla.

Luvun 4 tarkastelun mukaan tilikauden tuloksen kasvu on noudatellut käyttökatteen kasvua ja näyttäisi siten selittyvän pääosin yritysten perusliiketoiminnan kannattavuuden paranemisella. Tuloksen kasvu on ollut käyttökatteen kasvua nopeampaa niin suhteellisesti kuin absoluuttisestikin. Tulosten kasvuun ovat toki vaikuttaneet myös nettorahoitustuottojen ja satunnaiserien kasvu. Kasvu on ollut karkeasti ottaen samansuuntaista kaikilla tarkastelluilla toimialoilla.

Yhteisöveron kasvun taustalla näyttäisi olleen perusliiketoiminnan kannattavuuden paraneminen. Kannattavuuden paraneminen liittyy viime aikoina paljon keskusteltuun funktionaalisen tulonjaon muutokseen (Kyyrä 2002). Verotuoton lasku vuoden 2000 jälkeen runsaalla neljänneksellä viittaa kuitenkin siihen, että viime vuosikymmenen lopun kasvu oli myös suhdannesidonnainen. Osa verotuotoista oli tällöin seurausta korkeasuhdanteelle tyypillisestä rahoitus- ja satunnaistuuottojen kasvusta. Yhteisöveron ja yritysten voittojen kasvu voivat selittyä osin myös yhteisösektorin kasvulla, ts. taloudellisen toiminnan ”osakeyhtiöitymisellä”. Tähän suuntaan viittaa osakeyhtiömuotoisten yritysten määrän lisääntyminen Suomessa (ks. Talouden rakenteet 2003, kuvio 2.6). Myös suuryritysten Suomea suosiva voitonnyttöpölypolitiikka on voinut vaikuttaa samansuuntaisesti (ks. Britannian osalta Devereux et al. 2004). Tässä selvityksessä ei ole kuitenkaan tarkasteltu näitä kysymyksiä tarkemmin.

Miksi funktionaalinen tulonjako muuttui Suomessa 1990-luvulla? Siihen asti tulonjako oli pysynyt vuosikymmeniä vakaana suhdanteista riippumatta. Aiemmin käyttökatteiden kasvu johti nopeaan työvoiman lisäämiseen ja suuriin palkankorotuksiin. 1990-luvulla kumpikin näistä jäi tapahtumatta. Työttömyys pysyi korkeana ja keskitetyn tulopolitiikan kautta sovitut palkankorotukset olivat keskimäärin paljon pienempiä kuin käyttökatteiden kasvu. Kolikon toinen puoli

on kansainvälisen kilpailun kiristyminen ja pääoman reaalisien tuottovaatimusten kasvu, jotka pakottivat yrityksiä lisäämään resurssien käytön tehokkuutta.

Malirannan (2004) mukaan funktionaalisen tulonjaon muutoksessa on ollut keskeisesti kyse yrityssektorin sisäisestä rakennemuutoksesta, jossa tuotantoa ja työvoimaa on siirtynyt korkean tuottavuuden toimialoille ja yrityksiin. Nämä käyttävät tehokkaasti työ ja pääomapanoksia ja siksi niiden kannattavuus on parempi kuin kokonaistuottavuudeltaan heikomprien yritysten.

Voidaan myös esittää, että vuonna 1993 loppuun saatettu yhteisöverouudistus on osaltaan vaikuttanut funktionaalisen tulonjaon muutokseen. Uudistuksessa yhteisövero- ja pääomatuloveroprosentit laskivat. Matalat verokannat ovat voineet osaltaan vahvistaa voitontavoittelun kannustimia ja tehostaa pääomien hakeutumista kannattavimpiin kohteisiin. Tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan ollut mahdollisuuksia pohtia tarkemmin näitä kysymyksiä.

Lähteet:

- Devereux M.P. – Griffith R. – Klemm A.(2004): Why has the UK corporation tax raised so much revenue? The Institute for Fiscal Studies, Lontoo.
- Kyyrä T. (2002): Funktionaalinen tulonjako Suomessa. VATT-tutkimuksia 87. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Maliranta, M. (2004): Tulonjaon muutos kertoo teknologisesta kehityksestä. Helsingin Sanomat 28.9.2004.
- OECD (2003). Revenue Statistics 1965–2002. OECD, Pariisi.
- Södersten J. (2004): Från styrinstrument till inkomstkälla: Kan EU rädda bolagskatten? In Gustavsson, S. – Oxelheim, L. – Wahl, N. (editors): EU, skatterna och välfärden. Europaperspektiv 2004. Årsbok för europaforskning inom ekonomi, juridik och statskunskap. Santérus förlag, Stockholm, pp. 182–207.
- Talouden rakenteet 2003. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, Helsinki.
- Tilastokeskus (1991–2002). Tilinpäätöstilasto-sarjan julkaisut vuosina 1991–2002, Edita.
- Tilastokeskus (1991–2002). Pankit-sarjan julkaisut vuosina 1991–2002, Edita.
- Vakuutusvalvontavirasto (1991–2002). Vakuutusyhtiöt-sarjan julkaisut vuosina 1991–2002, Edita.
- Verohallitus (1991–2002). Elinkeinoverotilastot 1991–2002, Edita.
- Verohallitus (1991–2002). Tulojen ja varallisuuden perusteella maksuunpannut verot 1991–2002, Edita.
- Yritysonline, www.wsoy.fi.

VATT-MUISTIOITA / WORKING NOTES

29. Bowers Claire: Europe Agreements: Trade between the European Union and the Central and East European Countries. Helsinki 1998.
30. Tossavainen Pekka: Panosverot ja toimialoittainen työllisyys. Helsinki 1998.
31. Hjerppe Reino: Lausuntoja valtioneuvoston EMU-tiedonannosta. Helsinki 1998.
32. Viitamäki Heikki: TUJA-mallin kehittäminen. Helsinki 1998.
33. Viitamäki Heikki: Työmarkkinoiden verokiila vuosina 1989-99. Helsinki 1998.
34. Holm Pasi – Mäkinen Mikko: EMU Buffering of the Unemployment Insurance System. Helsinki 1998.
35. Lang Markku: Euroopan unionin jäsenyyden vaikutus maatalojen kassavirtoihin vuonna 1995. Helsinki 1998.
36. Hjerppe Reino – Kemppe Heikki: Julkisen infrastruktuurin tuottavuus. Helsinki 1998.
37. Verojärjestelmän kautta annettava tuki. Helsinki 1998.
38. Tax Expenditures in Finland. Helsinki 1998.
39. Romppanen Antti: Suomen työeläkejärjestelmä kestää vertailun. Helsinki 1999.
40. Mäki Tuomo – Romppanen Antti: Nuoret työhön – varttuneet kouluun. Näkökohtia koulutuksen kehittämisestä. Helsinki 1999.
41. Niskanen Esko – Voipio Iikko B. (toim.): Seminar on Urban Economic Policy / Kaupunkipolitiikan seminaari 13.8.1998. Helsinki 1999.
42. Mäki Tuomo – Virén Matti: Käytännön kokemuksia finanssipolitiikan indikaattorien laskemisesta. Helsinki 1999.
43. Verojärjestelmän kautta annettava tuki. Helsinki 1999.
44. Tax Expenditures in Finland. Helsinki 1999.
45. Kröger Outi – Kärri Timo – Martikainen Minna – Voipio Iikko B.: Perusteellisuuden pääomahuolto 2000 – 2030. Esitutkimus. Helsinki 1999.
46. Viitamäki Heikki: Asumistuen budjetointia ja määräytymisperusteiden valmistelua koskeva selvitys. Helsinki 1999.
47. Junka Teuvo: Asuntojen hinnat vapailla markkinoilla. Helsinki 2000.
48. Kunta- ja aluetalouden seminaari 14.2.2000. Seminaarin alustukset. Helsinki 2000.
49. Viitamäki Heikki: Työmarkkinoiden verokiila vuosina 1990-2000. Helsinki 2000.
50. Valppu Pirkko: A Brief Overview of Working Conditions in the Care Sector. Helsinki 2000.
51. Hjerppe Reino: VATT-10 vuotta – tutkimustuloksia ja uusia visioita. Helsinki 2000.
52. Aronen Kauko – Järviö Maija-Liisa – Luoma Kalevi – Rätty Tarmo (toim.): Peruspalvelut 2000 seminaari 29.11.2000 Seminaarimuistio. Helsinki 2001.
53. Parkkinen Pekka: Työssä jaksaminen pitkällä aikavälillä. Helsinki 2001.

54. Lyytikäinen Teemu: Työn keskimääräisen efektiivisen veroasteen laskeminen OECD:n menetelmällä. Helsinki 2002.
55. Tukiainen Janne – Loikkanen Heikki A.: Kuudes pohjoismainen paikallisjulkistalouden konferenssi – yhteenveto. Helsinki 2002.
56. Aarnos Kari: Vihreät sertifikaatit, uusi tapa tukea sähköntuotantoa uusiutuvista energialähteistä. Helsinki 2002.
57. Kemppi Heikki: Suomen jätepoliittisten tavoitteiden mukaiset jätetutkimuksen tutkimuskokonaisuudet I. tutkimuskluusterit (Wasteprev-projekti). Liitteenä kirjallisuuskatsaus jätteiden synnyn ehkäisystä. Helsinki 2002.
58. Heikkilä Tuomo – Kilponen Juha – Santavirta Torsten (toim.): Suomen tiede- ja teknologiapolitiikan haasteet ja muuttuva toimintaympäristö. KNOGG-työpajaseminaarin yhteenveto, Innopoli 1.4.2003. Helsinki 2003.
59. Santavirta Torsten: Benchmarking the Competitiveness Strategies of Six Small European Countries: A Small Country Perspective. Helsinki 2003.
60. Antikainen Riikka – Siivonen Erkki: Julkisen sektorin verrokin periaatteet tiehankkeiden osalta. Helsinki 2003.
61. VATT:n palkkauskäsikirja. Helsinki 2003. (Sisäinen)
62. Honkatukia Juha – Kemppi Heikki – Rajala Rami: Energiaverotuksen ja päästökaupan vaikutus kilpailukykyyn. Helsinki 2003.
63. Mikrosimulointimallien välinen yhteistyö. Helsinki 2004.
64. Antikainen Riikka – Siivonen Erkki – Saltevo Anu – Salmela Vesa – Tolvanen Riku: Elinkaarimallitoteutuksen ja parhaan nykykäytännön vertailu. Helsinki 2004.
65. Mustonen Esko – Viitamäki Heikki: Työmarkkinatuella ansiotyöhön: vaikutukset valtion ja kuntien tuloihin ja menoihin. Helsinki 2004.
66. Romppanen Antti: Maailmantalouden yhdentymisen. Helsinki 2004.